

Ржавуцкая Марына, Мароз Святлана, БДПУ, Рэспубліка Беларусь
Дабаўленні і пропускі кампанентаў словазлучэння
пры перакладзе мастацкага тэксту

Пры апісанні перакладу як працэсу ў навуковай літаратуры выкарыстоўваюцца такія паняцці, як спосаб і прыём перакладчыцкай дзейнасці. Пад спосабам даследчыкамі разумеецца «псіхалагічная аперацыя, якая рэалізуе дзеянне» [2, с. 100]. У тэорыі перакладу разглядаюцца розныя спосабы пераходу ад адзінак адной мовы да адзінак другой мовы. Ёсць аўтары, якія разглядаюць любы пераклад як пераўтварэнне, або міжмоўную трансфармацыю. Аднак трансфармацыйнаму перакладу супрацьпастаўляецца так званы інтэрлінейны пераклад, г.зн. пераклад, «які ажыццяўляецца паводле фармальна-структурных адпаведнікаў» [3, с. 260].

Такім чынам, на думку даследчыкаў, апазіцыя інтэрлінейны пераклад / трансфармацыйны пераклад практычна і ўтварае катэгорыю спосабу перакладу.

Невыкарыстанне «трансфармацый у перакладзе той ці іншай моўнай з’явы ў тэксце арыгінала і зварот да фармальна-структурных адпаведнікаў значыць прымяненне інтэрлінейнага спосабу перакладу; любое выкарыстанне перакладчыцкіх трансфармацый (лексічных, граматычных, стылістычных) і адмаўленне ад прымянення фармальна-структурных адпаведнікаў ёсць рэалізацыя трансфармацыйнага спосабу перакладу» [3, с. 261]. Даследчыкі падкрэсліваюць, што лексічна трансфармацыйны пераклад можа быць сінтаксічна інтэрлінейным, а пераклад сінтаксічна трансфармацыйны можа аказацца лексічна інтэрлінейным.

Спосаб перакладу важна адрозніваць ад прыёму перакладу, які ў тэорыі перакладу вызначаецца як перакладчыцкая аперацыя, накіраваная на вырашэнне якой-небудзь праблемы. Адрозненні ў сістэмах моў, у заканамернасцях выкарыстання пэўных моўных адзінак вымушаюць выкарыстоўваць разнастайныя прыёмы перакладу, так званыя перакладчыцкія трансфармацыі, сярод якіх вылучаюць замены, перастаноўкі, а таксама дабаўленні і пропускі.

Мэта артыкула – выявіць магчымыя дабаўленні і пропускі кампанентаў словазлучэння ў межах сказа пры перакладзе мастацкага тэксту (на матэрыяле твораў Івана Мележа).

Дабаўленне – такі прыём перакладчыцкай дзейнасці, пры якім у структуру адзінкі ўводзіцца кампанент, якога не было ў структуры адзінкі перакладу. Найбольш выразна дабавачны кампанент выяўляецца пры параўнанні сказаў арыгінала і перакладу. Аднак, як вядома, сказ можа складацца з пэўнага комплексу словазлучэнняў, а таму ёсць падставы гаварыць і пра дабаўленні кампанентаў словазлучэння ў межах сказа.

Прычыны, што выклікаюць неабходнасць дабаўленняў у тэкст перакладу, могуць быць разнастайныя. Л.С. Бархудараў вызначае адну з іх, на яго погляд найбольш звычайную, як фармальную невыяўленасць семантычных кампанентаў у зыходнай мове. Гэту з'яву, на думку даследчыка, можна трактаваць «як «эліпс» або «апушчэнне» тых ці іншых кампанентаў, што прысутнічаюць у глыбіннай структуры сказа, пры яе трансфармацыі ў структуру павярхоўную» [1, с. 221-222].

Пры аналізе арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову былі выяўлены наступныя віды дабаўленняў кампанентаў словазлучэння ў межах сказа:

1. Дабаўленне *галоўнага кампанента*: *Перамяніўся* [Васіль] *на хаду* толькі за балотам, можа, *праз вярсту* («Людзі на балоце»). – *Перешёл на шаг* толькі за болотом, *пробежав с версту* (пераклад Н. Кісліка). *Башлыкоў вярнуўся за стол* («Завеі, снежань»). – [Башлыков] *вернулся, сел за стол* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай).

2. Дабаўленне *залежнага кампанента*: *Яна* [Ганна] *была рада, калі ён* [Дубадзел] *адварнуўся, наблукаў вачыма на гасцях* («Людзі на балоце»). – Она была рада, когда он *отвернулся, поблуждал глазами по лицам гостей* (пераклад Н. Кісліка). *Назаўтра*, пад вечар, *яна* [Ганна] *зноў была ля шляху* («Завеі, снежань»). – *На другой день в сумерки*, под вечер, она *снова была у дороги* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай).

Дабаўленні галоўных (пробежав, сел) і залежных (по лицам, в сумерки) кампанентаў словазлучэння ў межах сказа ўводзяць у тэкст дадатковую (часам нават лішнюю) інфармацыю.

Пропуск – такі прыём перакладчыцкай дзейнасці, пры якім адзін або некалькі кампанентаў апускаюцца. Сярод пропускаў можна ўмоўна выдзеліць некалькі падгруп: 1) кантэкстуальнае апраўданя (папярэднім кантэкстам, кантэкстам сказа), 2) кантэкстуальнае неапраўданя, якія абумовілі: а) страту інфармацыі, б) сэнсавыя змены, в) вобразныя змены.

Параўнанне арыгінала і перакладу дала магчымасць выявіць наступныя віды пропускаў кампанентаў словазлучэння ў межах сказа:

1. Пропуск *залежнага кампанента*: *Васіль стаў наўколенцы поруч з ёю* [Ганнай] («Людзі на балоце»). – *Василь опустился рядом* (пераклад Н. Кісліка). – *Жанюся ж з табою* («Людзі на балоце»). – *Женюсь* *ведь* (пераклад Н. Кісліка). *Лёша глянуў на Башлыкова і ўсё зразумеў* («Завеі, снежань»). – *Лёша глянул и всё понял* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай).

2. Пропуск *прыназоўніка*:... *Праз свае Курані... пайшоў* [Міканор] *басанож* («Людзі на балоце»). – *Курени... прошёл босиком* (пераклад Н. Кісліка). *Василь... бачыў адно*

жардзяны *плот каля Чарнушкавага агарода...* («Людзі на балоце»). – Василь... *видел лишь жердяную изгородь Чернушкового огорода...* (пераклад Н. Кісліка). Любоў, што прынесла яму столькі горычы, адразу прымусіла яго [В. Крайко] *забыць на ўсе прыкрасці* («Мінскі напрамак»). – Любоў, которая прынесла ему столько горьких дней, в минуту заставила *забыть всю горечь* (пераклад Л. Ракоўскага).

3. Комплексная трансфармацыя (пропуск прыназоўніка + замена склонавай формы залежнага кампанента): Людзі *хадзілі* цяпер толькі праз мокрыя слізкія *гароды...* («Людзі на балоце»). – Люди *ходили* теперь только мокрыми *огородами...* (пераклад Н. Кісліка). Павёў [Башлыкоў] *позіркаў на хаце...* («Завеі, снежань»). – Снова *обвёл взглядом хату...* («Метели, декабрь»). ... Не даказаў ніхто, *не бачыў на свае вочы...* («Людзі на балоце»). – Не доказал никто, *не видел своими глазами* (пераклад Н. Кісліка). Ён [Барыс Казачэнка] *павёў галавой на класе* («Завеі, снежань»). – Он *оглядывал клас* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай).

4. Комплексная трансфармацыя (замена галоўнага кампанента + пропуск прыназоўніка + замена склонавай формы залежнага кампанента): Тыталь *сказаў да Грэчкі...* («Мінскі напрамак»). – Тыталь *объяснил Гречке...* (пераклад аўтара).

Такім чынам, выяўленне дабаўленняў і пропускаў кампанентаў словазлучэнняў у межах сказа паказала, што названыя прыёмы перакладчыцкай дзейнасці могуць быць:

а) лексічнымі (стаў наўколены поруч з ёю – опустился рядом, паблукаў вачыма па гасцях – поблуждал глазами по лицам гостей і інш.);

б) граматычнымі (пайшоў праз Курані – прошёл Курени); хадзілі праз гароды – ходили огородами, бачыў на свае вочы – видел своими глазами);

в) комплекснымі (плот каля гарода – изгородь огорода, забыць на прыкрасці – забыць горечь, павёў галавой на класе – оглядывал класс, сказаў да Грэчкі – объяснил Гречке).

Спіс літаратуры

1. Бархударов, Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории переводов / Л.С. Бархударов. – М.: Межд. отн., 1975. – 239.
2. Миньяр-Белоручев, Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 213 с.
2. Сдобников, В.В., Петрова, О.В. Теория перевода: учебник для студентов лингвист. вузов и факультетов иностр. языков / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.